

ВИХОВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВОДІЯ, – ЯК МОРАЛЬНИЙ РЕГЛАМЕНТ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано окремі аспекти культури взаємовідносин учасників дорожнього руху на дорогах країни, розглянуто питання необхідності виховання професійної культури водія, роль і місце професійної культури в структурі професійної діяльності викладача автосправи, врахування розглянутих факторів при підготовці педагогічних фахівців автосправи, можливі шляхи і способи вирішення цієї проблеми. Акцентовано увагу на формуванні громадської думки і відповідальності водіїв щодо порушення правил дорожнього руху, що вкрай необхідно для забезпечення безпеки руху на дорогах країни. Розгляд та аналіз даних факторів є актуальним питанням при підготовці педагогічних кадрів, – як майбутніх кваліфікованих викладачів в структурі професійної діяльності з підготовки водіїв транспортних засобів.

Ключові слова: культура водія, водій, пішохід, дорожній рух, безпека руху, професійне навчання.

Актуальність проблеми дослідження. Кожен з нас є учасником дорожнього руху за межами свого об'їзтя або ж в якості водія, або ж в якості пішохода. В якийсь момент часу ролі учасників дорожнього руху можуть звісно змінюватися. Однією з нагальних проблем України є процес взаємовідносин та спілкування учасників дорожнього руху, що значною мірою впливає на стан аварійності на дорогах держави. Щороку аварійність на вітчизняних автодорогах стає однією з найсерйозніших соціально-економічних проблем. Щоб її вирішити, недостатньо мати тільки законодавчі акти, потрібна консолідація наукового потенціалу вчених, реалізації законодавчої ініціативи державних діячів, підтримки громадськості та педагогічних кадрів, як джерела виховного процесу серед учасників дорожнього руху.

Мета дослідження – проаналізувати окремі аспекти взаємовідносин між учасниками дорожнього руху, формування громадської думки по відношенню до даної проблеми, шляхів і способів вирішення цієї проблеми. З'ясувати роль і місце проблеми необхідності виховання професійної культури водія в структурі професійної діяльності майбутнього фахівця з автосправи в навчально-виховному процесі.

Автомобіль уже давно став для людини і другом, і ледь не основним засобом пересування, забезпеченням зручностей транспортування і комфорту. Дороги і вулиці міст, що мають здебільшого недостатню пропускну спроможність, наповнюються швидкісними й потужними автомобілями, які мають добру маневреність, швидкий розгін і різке гальмування.

Життя йде вперед, і сьогодні для безпечного автомобільного руху вже недостатньо знати тільки теоретичні положення Правил дорожнього руху. Викладачі автошкіл і водії дедалі більше усвідомлюють потребу в підвищенні культури водія, що є основою додержання цих Правил.

Відповідь на коректну поведінку учасників дорожнього руху закладено в Розділі 1. "Загальні положення" Правил дорожнього руху за пунктами:

– 1.3. Учасники дорожнього руху зобов'язані знати й неухильно виконувати вимоги цих Правил, а також бути взаємно ввічливими.

– 1.4. Кожний учасник дорожнього руху має право розраховувати на те, що й інші учасники виконують ці Правила.

– 1.5. Дії або бездіяльність учасників дорожнього руху та інших осіб не повинні створювати небезпеку чи перешкоду для руху, загрожувати життю або здоров'ю громадян, завдавати матеріальних збитків [1, с. 3].

Питання забезпечення безпеки руху набувають все більшої актуальності, адже з кожним днем взаємовідносини "водій – пішохід", "водій – водій" стають більш складним процесом, і вирішальна роль в цьому процесі належить водієві, його культурі й відношенню до інших учасників руху. На мій погляд, формуванням громадської думки, вихованням культури й етики поведінки всіх учасників дорожнього руху і мають займатися педагогічні кадри, спеціалісти з автосправи, досвідчені викладачі (вчителі) дисциплін: "Правила дорожнього руху", "Основи керування транспортним засобом і вимоги безпеки дорожнього руху", "Етика водія", адже від них буде залежати професійна і морально-психологічна підготовка водіїв, а відповідно й безпека руху на дорогах країни.

Щоб оволодіти культурою водіння, необхідно сформувати інтерес до проблеми культури водіння, вивчати досвід кращих фахівців, осмислювати його й реалізовувати на практиці. За останній рік на дорогах значно зменшилася кількість інспекторів Державної автодорожньої інспекції (ДАІ) і водії часто нехтують згаданими правилами, що свідчить про їх низьку культуру водіння. А відповідно, збільшилася частка умовно кажучи "антикультури" дорожнього руху, вона набула такого характеру, що почала негативно впливати на загальну національну культуру.

Слабким місцем у сучасній культурі водіїв є відносини з пішоходами. Безумовно, пішоходи менш дисципліновані, ніж водії, тому що не створено для них дорожньо-патрульної служби. Безумовно, культура пішоходів – це частина національної культури, що залежить, між іншим, і від економічної ситуації. Постійні матеріальні й побутові труднощі зумовлюють у людей несприйнятливості до

дорожньої небезпеки. Крім того, існує суперечність "люди – автомобілі", оскільки багатьом людям, як і раніше, придбання машини є недоступним, а власник автомобіля (особливо дорогої іномарки) сприймає бідно вдягнутих пішоходів з погляду своєї матеріальної переваги [3, с. 87].

Останнім часом роки з'явилося чимало підземних переходів, у багатьох місцях проїзну частину доріг огорожено. На жаль, для деякого цього недостатньо. Люди пролазять через ці огороження і сміливо перетинають автомобільний потік у районі підземного переходу. Це свідчить і про лінощі, і про нехтування Правилами дорожнього руху, і про неповагу до водіїв. Такий пішохід, що зневажливо ставиться до дорожнього етикету, страждає синдромом вияву антикультури і є соціально небезпечним. Його дії можуть призвести до зіткнення кількох автомобілів, матеріальний збиток від чого виражатиметься значною сумою коштів. Крім того, можуть бути й наслідки, пов'язані з травмуванням чи загибеллю людей.

Культура пішоходів – це додержання Правил дорожнього руху з метою створення безпечних умов як для себе, так і для руху автотранспорту. Аналізуючи систему "водій – пішохід", потрібно наголосити на тому, що антикультурі пішоходів має протидіяти культура водіїв, і ні в якому разі водій не повинен вдаватися до вияву антикультури. Тільки таким способом можна уберегти людей від травматизму, матеріальних і фінансових витрат.

Елементарна культура зобов'язує водія не проклинати пішоходів, не бажати їм зла, треба пам'ятати, що езотерично сильні натури відбивають прокляття, і воно може повернутися до першоджерела. Тож не слід сварити пішохода. У будь-якій ситуації його треба поважати, враховуючи слабкі можливості порівняно з металевим кузовом автомобіля.

Слід розглянути кілька ситуацій зворотнього зв'язку в взаємовідносинах між водіями і пішоходами. Нерідко можна спостерігати, як на проїзній частині вулиці з'являється пішохід, а позаду його наздоганяє автомобіль, що запекло сигналізує. Така ситуація певною мірою є садизмом, залякуванням. Проте не всі люди лякаються: одні через своє самовладання, інші – через свою байдужість, треті – не чують. Звичайно, багато хто може й злякатися, внаслідок чого матиме підвищене серцебиття, біль, задишку. Та можуть бути й інші наслідки. Наприклад, наляканий автомобільним сигналом пішохід кидається вбік, де його збиває інша машина. Хто винуватий? Водій (для якого подача сигналу заборонена) чи пішохід, який порушив Правила дорожнього руху? Це питання риторичне тільки в тому разі, якщо ніхто не постраждав. Ось чому відповідно до дорожньої ситуації водій повинен берегти і життя пішохода, і його нерви.

Один з яскравих прикладів "антикультури" водіїв описав О. Мельник в своїй статті "Автопробігом по безкультур'ю": Зима в наших широтах мінлива. Уночі сніг випав – удень розтанув, навкруги калюжі. Рухається драйвер повз зупинку громадського транспорту, біля якої постійно накопичується вода. Раптом йому здається, що один громадянин у натовпі людей, котрі очікують автобуси, так поспішав на роботу, що вранці забув умитися. Автомобіліст як проїде правими колесами машини по калюжі та як уміє того, хто забув зробити це вдома, а разом з ним і зупинку! Усі люди потім кричать від захоплення, махають йому руками, мовляв, давай ще! Та тільки квапиться добродій, куди йому розвертатися. Тим паче попереду ще багато зупинок, може, і на них є хтось, у кого в будинку з ранку відключили воду [2, с. 17]. І таких прикладів кожен з нас може навести безліч.

Культура водіння – це не тільки свідоме додержання Правил дорожнього руху (ПДР), а й наявність складової системи різних якостей, що охоплюють моральні риси, освіту, духовні потреби, естетику зовнішнього вигляду водія і його автомобіля, уміння спілкування з оточуючими громадянами. Формування культури в водія відбувається не тільки в результаті виховної роботи інспекторів ДАІ та викладачів автошколи. Процес виховання в системі "водій – пішохід" є невід'ємною складовою виховання особистості в цілому, починаючи з сім'ї, дитсадка, школи і т.д. Виховання культури взаємовідносин в суспільстві – це безкінечний і довготривалий процес розвитку самого суспільства. Процес виховання особистості, є довготривалий процес довжиною в життя. Істотне значення має також і самовдосконалення й самовдосконалення особистості.

Виховання культури водіння – одна з важливих соціальних проблем. Це виховання полягає в тому, щоб добитися єдності внутрішнього стану водія і зовнішнього його виявлення. Внутрішній стан – це мета, наміри, орієнтири, зовнішнє їх виявлення – безпосередні дії і результати. До них належать акуратність водіння, точність, тактовність у поведженні з іншими водіями та працівниками органів МВС. Ці риси характеру потрібно виховувати.

Безумовно, головне – це внутрішня культура водіїв. Вона визначає стиль їзди, ставлення до своїх колег та свого автомобіля, а також правильну поведінку в критичних ситуаціях, коли необхідно швидко прийняти рішення і запобігти аварії, травматизму. Невід'ємними елементами внутрішньої культури водія мають бути гуманність, безкорисливість, елементарний вияв турботи про незнайомих водіїв і пішоходів, як і потрапили в біду. На жаль, якщо водій зник з місця пригоди, залишивши на проїжджій дорозі людину, яка потребує негайної медичної допомоги; якщо за буксирування технічно несправного авто вимагають непомірну суму; якщо за надання допомоги в місцях, де буксують автомобілі, вимагають негайної оплати – усе це свідчить про наявність серйозних проблем у вихованні внутрішньої культури як водіїв, так і пішоходів [3, с. 8, 9].

Найголовнішою небезпекою, на мій погляд, є стан нашого розуму та свідомості. Однею з таких небезпек є агресивний характер керування авто чи мототехнікою невихованими водіями, їх зарозуміла поведінка на дорозі, а це вже чисто психологічний аспект. Причому психологічні якості – природжені, змінити які дуже важко, але їх можна деякою мірою врівноважити або ж компенсувати за рахунок інших якостей.

Водії з достатнім стажем водіння та життєвим досвідом створюють набагато менше аварійних ситуацій, вони можуть прогнозувати розвиток подій та непередбачені ситуації, правильно оцінювати дорожні обставини, приймати вірні рішення, бути більш уважними і спокійнішими за кермом, менш агресивні та менш схильні до ризику.

Серед водіїв останнім часом великого поширення набули сигнали за допомогою жестикуляції рук. Варто враховувати, що будь-яка людина володіє сукупністю певних манер, звичок і жестів. Так, пропускаючи пішохода вперед, водій робить рукою знак запрошення. Під час посадки пасажера водій показує рукою на крісло, пропонуючи сідати. Поряд з такою ввічливістю можемо частенько спостерігати й інші приклади "антикультури", а особливо серед водіїв в системі спілкування "водій – водій", а можливо й самі інколи стаємо їх учасниками.

Аби розвинути свої комунікаційні навички, водіям українські автодороги підходять якнайкраще. Часто драйвери мають можливість, відкривши вікно, поспілкуватися з сусідом по пробці, з'ясувати в кого які ксиви, хто куди зателефонує, у кого в яких органах працюють родичі й іншу "корисну" інформацію. Окрім того, іноді погляд з боку, у нашому випадку – з сусідньої машини, об'єктивніший, ніж самоспоглядання, тому ви можете дізнатися багато нового про себе, матір та інших родичів. Таким чином, щоб обзавестися зв'язками і скласти свою характеристику, кращого місця, ніж пробки, немає. Поспішаємо заспокоїти тих, хто не має досвіду водіння і боїться щільного міського трафіку, – не лякайтеся, у нас прийнято зачепити припаркований автомобіль і змитися, поки господар не прийшов. Любителів підрізати, перелаштуватися через два ряди, паркуватися на зупинках громадського транспорту, показувати з вікна машини різні "шляхетні" жести, об'їжджати по зустрічній пішоходів на переходах у нас теж завжди достатньо [2, с. 17].

Тривимірність мислення водія, що включає манеру водіння, навички і культуру, ґрунтується на моральних і соціально-психологічних засадах. В основі культури водіння закладені такі важливі положення, як: ніколи і нікому, у будь-яких умовах не створювати ризиків; ніколи і нікому у будь-яких умовах не створювати ніяких незручностей; спокійно ставитись до недостатніх технічних можливостей автомобілів партнерів по дорожньому руху; обережно ставитись до автомобілів, за кермом яких сидять літні чоловіки, жінки, інваліди, курсанти автошкіл; надавати безкоштовну допомогу на дорозі; проявляти повагу й розсудливість, всіляко стримувати свої емоції; суворо дотримуватися ПДР у будь-яких умовах. Дуже суттєву роль в цьому виховному процесі відіграють засоби масової інформації. Саме вони впливають на довіру громадян до працівників Державтоінспекції та відіграють велику роль у формуванні правової свідомості та культури в суспільстві.

Правила дорожнього етикету є відображення моральної норми, і насамперед – поваги. У цьому відношенні далеко вперед пішла Державна автоінспекція МВС України, інструкції якої зобов'язують інспектора, що зупинив порушника Правил руху, спочатку привітатися, потім представитись, після цього попросити пред'явити документи. Гарним правилом стало те, що, звертаючись до водія, інспектор називає його на ім'я та по батькові. Цього не можна сказати про водіїв, які на початку спілкування не вітаються один з одним чи з інспектором, і тим більше, не представляються. Дехто з водіїв дозволяє собі звертатися на "ти" до колег, незважаючи на велику різницю у віці і досвід. Зазвичай таких водіїв вважають просто не вихованими.

Найважливішим елементом культури водія є його дисципліна, крім неухильного виконання Правил, ще необхідне доброзичливе поведіння з усіма учасниками дорожнього руху, у тому числі і в аварійних ситуаціях. До недавнього часу керування дорожнім рухом здійснювалося через удосконалення Правил дорожнього руху. Створювалися сучасні технічні засоби регулювання дорожнього руху, розроблялись і встановлювались системи автоматичного управління і контролю. Водночас відбувалось збільшення кількості дорожніх знаків. Усі ці заходи не привели до істотного зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод.

Відомо також, що головними характеристиками особистості водія є його кваліфікація, знання Правил дорожнього руху і додержання культури водіння. Усі три чинники є невід'ємними, доповнюють один одного. Не може бути високої культури водіння без глибокого знання Правил дорожнього руху, так само як і високої кваліфікації з низькою культурою водія. Підвищення культури водія сприятиме скороченню дорожнього травматизму, зменшенню кількості інспекторів на дорогах. Культура водія насамперед спрямована на безаварійну їзду в гарному настрої. При цьому треба їхати так, щоб позбавити іншого водія страху і побоювань.

Відображенням його культури є уміння і здатність партнерів по дорожньому руху спілкуватися один з одним. Ці якості виявляються як під час особистого контакту, так і в процесі взаємного руху. Безумовно, обидві форми спілкування пов'язані одна з одною. Проте характер особистих контактів залежить від виховання, від уміння стримувати емоції. Це приходить з життєвим досвідом, який не завжди буває позитивним. На методологію нашого спілкування впливає також загальнонаціональна культура. Багатьом водіям властиві невизначеність мислення і невміння обґрунтовано висловлювати свої думки. Тому наведений узагальнений матеріал, що стосується спілкування людей, стане в пригоді не тільки в практиці водіння автотранспорту, а й у будь-якому іншому виді практичної діяльності.

Спілкуватися між собою водії повинні коректно, зрозумілою мовою. Зовсім неприпустимим є вживання "міцних" слів, грубих виразів. При цьому нерозумно посилаєшся на авторитети, родинні та дружні зв'язки. Безглуздою є аргументація своїми матеріальними можливостями. Так, добре відомо, що біля знаків, які забороняють паркування машин, здебільшого стоять престижні іномарки, водіння яких додає і впевненості, і нахабства водіям. А порівняно з вартістю їх автоштраф, що його накладе автоінспектор, якщо в цей момент нести службу на даній ділянці, зовсім незначний.

Основні положення щодо поведінки водіїв викладено в Правилах дорожнього руху, і немає потреби в коментарях. Безумовно, кожне порушення Правил дорожнього руху свідчить про невисоку культуру водіння. Але при цьому треба розрізняти порушення Правил взагалі і дії проти конкретного водія в певній ситуації, що ведуть до ризику або аварії.

Недисциплінованість учасників дорожнього руху найчастіше проявляється в нехтуванні ПДР. Водій повинен турбуватись не тільки про особисту безпеку, а й про безпеку інших учасників руху, стежити за їх діями. Кожний учасник дорожнього руху може почуватись набагато впевненіше, коли інші учасники будуть доброзичливими, готовими виручити. Це особливо відчувається, коли можна отримати допомогу від проїжджаючих водіїв або проходячих пішоходів [4, с. 25].

Багато чоловіків і жінок хочуть мати шикарні автомобілі як необхідний засіб пересування, для того, щоб показати своє марнославство. Це сильний вияв емоцій, що є елементом антикультури і призводить як до простих, помилок, так і до дорожніх катастроф. Додержання правил дорожнього етикету сприяє успішному водінню автомашини. У будь-якому випадку манера водіння має бути спокійною і не повинна бути самодостатньою, що чинить часом гіпнотичний вплив на партнерів по дорожньому руху. Відповідно до дорожнього етикету водій має однаково ставитись і до "Мерседеса", і до "Запорожця". Щира повага до колег повинна бути частиною натури водія. Усім водіям треба навчитися вірити в порядність один одного.

Щодо професійної етики водія, то вона виступає в якості морального регламенту (зведення етичних норм і правил) для здійснення професійної діяльності, тобто зовнішнім моральним регулятором професійної діяльності водіїв, що визначає ставлення до свого професійного обов'язку і направляє його поведінку у взаємовідносинах з працівниками належної йому організації, партнерами, а також з іншими учасниками дорожнього руху. При цьому внутрішнім моральним регулятором професійної діяльності водія виступає рівень розвитку його моральної свідомості, яку ми розглядаємо як "відображення у свідомості людини прийнятих у суспільстві моральних норм, які регулюють відносини між людьми". Засвоєння водіями правил професійної етики і розвиток його моральної свідомості відбувається під впливом офіційної та реально діючої ідеології суспільства, норм професійної етики, відбувається їх перетворення на етичні настановлення, які у вигляді системи відповідних дій актуалізуються у повсякденній професійній діяльності.

На нашу думку, лише спільними зусиллями громадськості, викладачів автошкіл, середніх та вищих навчальних закладів можливо з часом виховати чемних і ввічливих учасників дорожнього руху. Завдання реалізації виховання професійної культури серед українських водіїв в відносинах "водій – пішохід" та "водій – водій" має пряме відношення до навчально-виховного процесу з підготовки майбутніх спеціалістів автосправи в процесі професійної підготовки. Саме до свідомості таких студентів і спрямовано аналіз причини та наслідків дорожньо-транспортних пригод, вивчення питань безпеки дорожнього руху, культури та етики водія в процесі вивчення дисциплін з курсу автосправи.

Висновок. Маємо глибоке переконання, що оволодіння культурою водіння значно зменшить кількість дорожньо-транспортних пригод, поліпшить морально-психологічний стан учасників дорожнього руху, а також підвищить рівень загальної національної культури.

Використані джерела

1. Дерех З.Д. Правила дорожнього руху України з ілюстраціями основних положень – за погодженням з ЦБДР та АС при МВС України № 45/1673 від 05.04.2013 / З.Д. Дерех, Ю.Є. Заворицький. – К.: Арій, 2013. – 72 с.: іл.
2. Мельник О. Автопробігом по безкультур'ю / О. Мельник // Зустрічна смуга. Офіційне видання ДДАІ МВС України. – К.: Аванті, 2011. – № 1. – С. 16-17.
3. Виходець О.М. Культура та етика водіння / О.М. Виходець, Е.О. Кизилова. – К.: Пед. преса, 2008. – 320 с.
4. Лях М.А. Основи керування автомобілем та безпека дорожнього руху / М.А. Лях, О.С. Дем'янюк, О.А. Бешун. – К.: ВІКНУ, 2011. – 368 с.

Smalyuk I.

DRIVER'S PROFESSIONAL CULTURE DEVELOPMENT AS A MORAL ORDER IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL EDUCATION

The paper analyses specific aspects of cultural relations and communication between road users on the public roads. The issues concerning the necessity of a driver's professional culture development, the role and significance of professional culture within the process of teaching automobile engineering were considered. The factors important in training students majoring in automobile engineering are examined. Probable ways and methods of resolving this problem are suggested. With this purpose, the notion of "driving culture" was disclosed and the examples of road users' uncultured behaviour were analyzed. This paper proves the need for driving etiquette and behaviour as a moral norm of social behaviour. A special attention is paid to formation of drivers' public opinion and responsibilities concerning traffic violations that is vital in providing road traffic safety on the public roads. Review and analysis of these factors are considered to be urgent in training of students as prospective experts in teaching drivers.

Key words: driver's culture, driver, pedestrian, traffic, traffic safety, professional education.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2015